

Odveleni na sever

Badatelé i nejširší veřejnost mají od května letošního roku možnost nahlížet do online databáze československých státních příslušníků ve Wehrmachtu v Norsku.

Na území okupovaného Norska se během druhé světové války ocitlo minimálně šestnáct tisíc občanů předválečného Československa. Jednalo se o sudetské a protektorátní Němce, Čechy a Slezany, kteří sloužili ve Wehrmachtu a v dalších německých uniformovaných složkách.

Zatímco osudy dvou tisíc Čechů zavlčených na nucené práce polo-

vojenskou Organizací Todt zmapoval česko-norský tým z oddělení skandinavistiky FF UK a univerzity NTNU v Trondheimu,¹ odhalení příběhu nejpočetnější skupiny, tedy vojáků a dalšího personálu německých ozbrojených sil, je teprve na samém začátku. Prvním rozsáhlejším výstupem výzkumu této takřka neznámé kapitoly norskó-československých válečných vztahů je databáze těchto osob, jejíž

zjednodušená verze je zveřejněna na webovém portálu odveleninasever.cz.

Na přítomnost tisíců československých státních příslušníků na území Norska už dříve upozornili norští historici,² nicméně až rozsáhlý archivní výzkum v Norském národním archivu v Oslu, Národním archivu v Praze a Vojenském ústředním archivu v Praze odhalil a umožnil postupně shromáždit rozsáhlou dokumentaci

- 1 Výzkumné a vzdělávací projekty Česko-norská memorabilia (EHP-CZ-ICP-1-001) a Česko-severská memorabilia II (EHP-CZ-ICP-4-009) vedené FF UK a řešené v letech 2019–2024 otevřely dosud opomíjenou kapitolu československých státních příslušníků v okupovaném Norsku za druhé světové války a přítomnost Skandinávců v Protektorátu Čechy a Morava. Česká perspektiva nucené válečné mobility se postupně začleňuje i do norské historiografie o druhé světové válce a též do vysokoškolské výuky. Viz HINGAROVÁ, Vendula – FRØLAND, Hans Otto: *Forced Labour Displacement during WWII. Czechs in Norway and their Memorialisation*. In: TERVONEN, Miika et al.: *Forced Migrants in Nordic Histories and Historiographies*. Helsinki University Press, Helsinki 2024 (v tisku); FRØLAND, Hans Otto – HINGAROVÁ, Vendula – BUSTERUD, Lars: *Gråsoner i norsk okkupasjonshistorie. Tsjekkiske tuangsarbeidere i Norge*. Falstad-senteret, Trondheim 2024.
- 2 HATLEHOL, Gunnar D.: „*Norwegeneinsatz*“ 1940–1945. *Organisation Todts arbeidere og gradene av tvang*. Unpublished PhD. theses. NTNU, Trondheim 2015; SÆVERAAS, Torgeir E.: *Wehrmacht i Norge. På vakt i krigens skjebnesone*. Pax Forlag, Oslo 2021. Na téma upozornila anglická panelová výstava česko-norského týmu FRØLAND, Hans Otto – HATLEHOL, Gunnar – HINGAROVÁ, Vendula – MARŠÁLEK, Zdenko: *Czechoslovaks in Norway during the Second World War. Exhibition catalogue*. ÚSD AV ČR – The Narvik War and Peace Centre, Praha – Narvik 2022.

české a norské institucionální, jakož i vojenské proveniencí týkající se repatriace těchto osob.³ Ta se ukazuje jako zásadní klíč ke zmapování počtu cizinců v okupovaném Norsku, a to nejen z Československa, ale i z dalších, nacisty obsazených či spojeneckých zemí.

ČECHOSLOVÁCI VE WEHRMACHTU V NORSKU

Jako příslušníci německé branné moci na území Norska sloužily desetitisíce Rakušanů a Poláků, v nižších počtech Jugoslávci, Francouzi, Belgičané i Lucemburčané a desítky dalších národností. Nejvíce cizinců v řadách Wehrmachtu pocházelo z etnicky smíšených oblastí – v československém případě z okupovaných pohraničních oblastí, zejména z Hlučínska a Těšínska, odkud bylo do německé branné moci mobilizováno obyvatelstvo německého i neněmeckého původu. Poválečná repatriace osob pocházejících z těchto oblastí dokládá jejich rozsáhlé nasazení na území Norska. Hrubým odhadem mohly tvořit až jednu pětinu veškeré tamější německé vojenské síly.

Zjistit, kolik občanů předválečného Československa sloužilo ve Wehrmachtu v Norsku, se jeví s ohledem na omezený přístup k pramenům jako značně obtížné, ovšem jejich počet v době nacistické kapitulace lze díky dochovaným repatričním spisům stanovit poměrně přesně. Jejich odchod z osvobozeného Norska řídilo v součinnosti s Nejvyšším velitelstvím spojeneckých expedičních sil deset československých styčných a repatričních důstojníků. Hlavní styčný důstojník štábní kapitán leteckva Vojtěch Bubílek a kapitán

pěchoty Jan Fajkus přijeli z Velké Británie do Osla již 23. května 1945, další je pak následovali. Soupisy čs. příslušníků zajišťovali v mnoha zajateckých a sběrných táborech napříč Norskem a na základě dotazníků a osobních výslechů dle instrukcí čs. vojenských úřadů posuzovali, zda se žadatel do vlasti vrátí, či nikoliv.

Repatriční agenda eviduje na 14 000 osobních spisů. Povolení k návratu do Československa dostalo 2 474 osob, kterým byla vystavena víza a následně byly odeslány do vlasti. Jednalo se o Čechy, česky mluvící Slezany z Těšínska a Hlučínska, osoby ze smíšených česko-německých rodin, okrajově i o Poláky a Rakušany s českými kořeny, kteří byli většinou odvedeni do Wehrmachtu nedobrovolně. Samostatnou, ač nepočetnou skupinu tvořili protektorátní a sudetskí Němci, kteří deklarovali loajalitu Československu a prokázali, že byli pro svůj antifašistický postoj perzekvováni.

Za nežádoucí označili pověření důstojníci 11 500 osob. Šlo o sudetské a protektorátní Němce a též o osoby z národnostně smíšených rodin. Zamítnutím víza ztratili dotyční i československou státní příslušnost a stali se z nich pováleční vysídlenci. Z území Norska byli spojeneckou komisí na podzim 1945 deportováni do americké okupační zóny v Německu. I když část těchto bývalých československých občanů uvedené rozhodnutí kvitovala, většina z nich projevila přání se do země svého původu vrátit, a to především z rodinných a pracovních důvodů.

ONLINE DATABÁZE

Web odveleninasever.cz zpřístupněn v průběhu května 2024 představuje

soupis dvou tisíc bývalých vojáků Wehrmachtu. Zahrnuje i nepočetnou skupinu žen, včetně Norek provdaných za čs. státní příslušníky spolu s jejich potomky, které sdílely osud svých partnerů a jejichž další cesta směřovala buď do Československa, či do internačního tábora v Německu.

Jmenný soupis osob umožňuje základní vyhledávání podle příjmení, roku a místa narození. Každá osoba má samostatnou stránku, která vedle základních osobních údajů uvádí i vojenskou hodnost, druh vojska, ve kterém dotyčný sloužil, poslední místo služby v Norsku, dále pak název internačního tábora a datum odjezdu. Databáze je koncipována jako „živá“ a umožňuje průběžné upravování a doplňování dalších informací, například životopisného medailonku a fotografie, a slouží též jako online archiv dobových materiálů a ego-dokumentů z rodinných sbírek a veřejných archivů.

Web navazuje na úspěšný portál o nuceně nasazených Čechách v Norsku – noraci.cz spuštěný v roce 2019. Díky spolupráci s jeho uživateli se údaje doplňovaly a podařilo se shromáždit rozsáhlé dobové písemné i fotografické materiály. I v rámci tohoto projektu autoři očekávají zájem o spolupráci, která povede ke zpřesňování údajů, sběru dobových materiálů, vzpomínek a rodinné paměti. I když je web odveleninasever.cz určen především pro potomky a příbuzné, jistě zaujme i širokou a odbornou veřejnost. Portál i databázi, které vznikly jako dílčí návazný výstup česko-norské institucionální projektové spolupráce, spravuje oddělení skandinavistiky Ústavu germánských studií FF UK.⁴

Vendula V. Hingarová

³ HINGAROVÁ, Vendula: *Repatriace československých příslušníků v Norsku – počty, soupisy a organizace*. FF UK, Praha (v tisku).

⁴ Online databáze čerpá podporu z programu Cooperatio, obor historie, řešeného na FF UK.